

השיר על העם היהודי שנהרג*

קדיש קטן

כמו עלפי חוקים כלים שלובים תרבותי, צצו תי תרבויות אחרות, במיוחד אירופה של גשית המאה שעברה. מצד אחד, תרבות השכלה העברית ומן הצד השני תרבות ההש"י הליברלי. הראשונה גבירה והשנייה אמה, כך

משורר קצנלסון קדיש במילים

פחות לפי רביו של מנדלי מוכרספרים. טבת: נטשתי את הגבירה העברית, כדי לשרת את האמה האידית!

דאס ליד מונ'ס אויסגעהענג יודישן אלק - קינתו של יצחק קצנלסון על העם יהודי, שנכתבה ביידיש, בראשית השואה.

תרבות ההשכלה העברית היוותה את הבסיס והתשתית, שעליהם קמה הציונות, שהפכה את ארץ ישראל למיקלט עבור יהודי אירופה, תרבות שהולכה במשך 150 שנה, בדרך לא דרך, את מתציתו של העם היהודי בדרכו להקמת ישראל. לעומת זאת, היוותה תרבות היידיש את תרבותו של הפרולטריון היהודי במיוחד אירופה, תרבות בעלת גוון מעמדי יותר, תרבות שהולכה את המוניה אל אותה ארץ המחר של הקומוניזם, ארץ שלא קמה, בסופו של דבר.

המרכז תרבותי של העברית תקע יתד בין שתי מילחמות העולם בארץ ישראל, תוך התייחסות רחוקת מאירופה. במקביל, בין שתי מילחמות העולם, הגיעה תרבות היידיש במיוחד אירופה לשיא פריחתה, אולם הוכחדה בידי אדולף היטלר ובידי יוסף גורגשווילי סטאלין. היטלר הרג את המון קוראי היידיש, בעוד שסטאלין חיסל בשיטתיות את סופרי ומשוררי היידיש.

ספרות לעם בלא מולדת, כפי שכוננו יהודי מיוחד אירופה. י"ל פרץ היה נושא הרגל במאבק שהתנהל בראשית המאה, בין ספרות היידיש והספרות העברית, ואחד מיוזמיה של הוועידה לספרות ולתרבות יידיש, שנערכה בטשרנוביץ (1908). המאבק הפך עד מהרה את ספרות ושירת היידיש לתרבות מהפכנית, שהשתלבה כנטיית ליבו של הפרולטריון היהודי במיוחד אירופה לעי" המהפיכות ככלל, והמהפיכה הכוללנית כבשר.

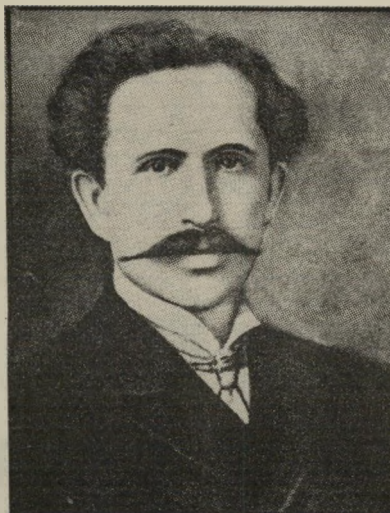
בשנות העשרים של המאה הנוכחית צצו קבוצות של משוררי וסופרי יידיש בכל רחבי מיוחד אירופה, החל בוילנה דרך וארשה (שהפכה לבירת תרבות היידיש), וכלה במרכוסים יהודיים בברית המועצות. במקביל צצו גם תיאטרות יידיש, תרבות קולנוע ביידיש, כתבי-עת, יומנים, וכל שאר מאפייני התרבות המקובלים. כאמור, נרצחה תרבות היידיש בימי מלחמת העולם השנייה ובימיה החור של הסטאליניזם. כל שנתה הוא, להספיד תרבות זו, כמאמר שירו של יצחק קצנלסון. השיר על העם היהודי שנהרג בקדיש קטן של מילים, במיסגרת מדור זה.

מהפכנים

לפני שנים רבות ראה אור ספרון קטן בעברית, בשם ביכורי השירה היהודית המהפכנית - בעריכתו של י"ל רובין. ספרון זה מאחד בתוכו את ערך ההליכה אל העם, שהוא בבחינת מצוות-עשה לכל מהפכן, ואחד מערכי הייסוד של שירת היידיש, בדרכה אל אידיה, שיריהם של המשוררים המהפכניים ביידיש, שנועדו להלהיב את ההמונים, מצאו קרקע כשרה - השיר העממי היהודי שקדם להם.

אחד מראשוני המשוררים המהפכניים ביידיש, היה דוד אדלשטאט (1866-1892). שהיה **י"ל רובין, ביכורי השירה היהודית המהפכנית; ספריית מועלים; 1946; 80 עמ' (כריכה רכה)**

הכר בתנועה האנארכיסטית היהודית, ועורך ביטאונה פרייע ארבוטער-שטימע. אדלשטאט קרא בשיריו תגר על "פיהנפש" שבין המסור ררים, המחללים את היכל השירה: ... אבל אנשים, למה הפכתם היכל / לשוק, לשוק מזוהמ? / רחכם תמכרו ויקרבו בדבם, / והאמת תגרשו לבית-עולם...

משורר-מהפכן רוזנפלד חיילים אנו בצבא החירות

על הפועלים והמנוצלים, כתב אדלשטאט, בשירו הנפח הזקן: עובד ומחשלא אייך הברזל / לאל הממוך בעולם / ולכל ערץ השוכב סרח / על ביסאו המנואל בדם... בשירו אנארכי (אנארכיה), הוא כותב על אחד מעיקרי המאבק היהודי המהפכני, בסוף המאה שעברה, כנגד ככלי הרת היהודית:

עולם היפה בו לידר ולרפת / בתרימירדרשות ובתיכנסיות, / יכו לרפיסים כל גרדום וכל

מי מריבה

גדול סופרי היידיש היה, תוה ויהיה י"ל פרץ, שגולד בחדש מאי 1852, בעיירה גושטיץ - לא הרחק מהבית, שבו נולדה כמה שנים מאוחר יותר, מנהיגת המהפכה הגרמנית, זדה לוכסמבורג. את מרבית חייו בילה י"ל פרץ בווארשה.

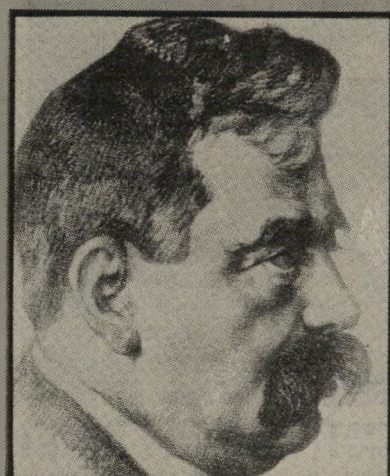
שירו הראשון היה, למרבה האירוניה, שיר יביר, שבו כתב: מי יקרא שיריך, היש בשיריך תעלת / תעלת / בן המשרד קרא / שם ימעת המלה לעני וצרה / שם שבשמיסר אנשי חנף ורשע...

פרץ עבד בווארשה, בוועד הקהילה היהודית, מחלקת בית-הקברות. בראשית שנות התשעים של המאה שעברה היפה פרץ את יצירתו מן העברית ליידיש, ואף הביע רעיון על תפקיד יידיש במהפכה היהודית: מי שרצח את הניצח, יביר ומרדו של העם השופט התמים, אלה המעמדות הגבוהים יותר קוראים להם בילול המון העם מיסרד לכתוב וארץ.

הוא החל משתתף באסיפות פועלים יהודיים, אף פירסם קונטרסים שהיוו את מותג הרחמי של תוגי הפועלים היהודים הסוציאליסטיים בפולין וברוסיה.

בשנת 1894 פירסם י"ל פרץ קונטרס עיביר בשם חתך, ובו מאמרי-ביקורת חריפים נגד מולדת-האומיות. שם כתב בקדשה ארץ ישראל הלא היא גם ערש מולדת הבנענים. בשלישית והשומרוניזם הוא שלל את הציונות, מאוחר יותר, בשנת 1907, אמר שפרץ בראיון על הציונות: זה רעיון שאינו ניתן להגשמה. מפאת העקבות שנושאת לשירי וסיוותיהם של כל העמים, ללא שאיפת מיוחדת!

עד מהרה הפך י"ל פרץ להיות ראשה ומנהיגה של התנועה היידיש-סוציאליסטית, בוועידת טשרנוביץ (1908), כאשר הוכרז על מעמד לשון היידיש כשפת העם היהודי, נחלץ פרץ להגנת שתי שכבות רמוסות בעם היהודי - המון והאשה - שהיידיש היתה שפתם בנאומם, באותה ועידה, אמר: המדינה - היא הפרשע הגדול ביותר; העם, לא המדינה - זאת המלה החדשה; האומה - לא המולדת... תרבות מיוחדת, לא

סופר י"ל פרץ גנולות: שדה מערכה

הציונות: כאדם מבוגר העב לעריסתו...

היהודי נקראת אצול ציונות - מה מובן היינו שייך לכאן, יש לי חלק בה. בציונות המדינית אין לי שום אכזר, לגלות ארץ מתכחש. זהו שדה-המערכה שאנחנו חייבים לנצח בו. עם כל התענועים לארץ-ישראל, לא למולדת, במובן הנרי, וריני מאמץ בכל עוז בענין-קולם היהודי, כפי שחזה אותו הנביא. מיעוט מיסרי בכל מקום, אך רוב במסך תרבות המוסר. אחי הניצחון תוכנה אין תבואה, לא המדינית... לעיני למרות תקומת-ישראל והקמת המדינה למרות הצבא והביעי בעצמותנו בעולם, אין לי ספק בכך שהשקפתו של יצחק לייבוש פרץ ניצחה. מדינת-ישראל ולילה בתרבות, אנשי-דוח נרמסים בה עד עפר. אותם שגריי עם עולם המהומים מיעוט מיסרי בכל מקום העב לרוב במסך תרבות המוסר. אני מתכוון לא שידרוח והסופרים היהודיים בארצות-הברית, הכותבים אנגלית ולא שידרוח והסופרים היהודיים בנרפת, הכותבים עברית ולאחרים בארצות אחרות.

כיום, בראשית שנת תשמ"ד, עדיין לא ברור לנו, אם התרבות העברית ושני מיליון צרפתי, אכן ניצחו את תרבות היידיש חצי מיליון צרפתי, בארצות-הברית החל בשנים האחרונות רנסאנס של תרבות היידיש, ולעיתים עיתונות, אין ספק שתרבות היידיש, בין שתמלחמת העולם, היתה תרבות אידאולוגית-שורשית, שהגיעה להמתי קוראים שהלכו אחריה באש ובמים, התרבות הישראלית של השנים האחרונות, רחוקה מלהיות תרבות עם אידאולוגיה מוסרית, זו או אחרת, וספק אם היא מגיעה להמונים כלשהם.

גבולות ושומרי-גבולות, תהיה השמירה על חיי העמים, המדינה, שהיו מקריבים לה עמים קטנים וחלשים, כשם שהקריבו בימים קודמים לרוב למולך, ומדינה שבגלל האנטרסטים של המעמדות העמים השלימים נאלצו להשתדל ליישר בה היכל: צבא אחר, לשון אחר, בית-מסר אחר. מדינה כזאת מאבדת את זהירות...

נביא מן העבר, ניבא י"ל פרץ את כל אתן מכשלות של המדינה לעתיד-לכאן, שעליה הלמו הציונים - נציגי הפלג התרבותי האחר, המאמינים בתרבות העברית, בראיון, שהעניק בשנת 1911, אמר פרץ ברבים קשים על הציונות, הציונות, המבחי ה בלאומיות ורואה את הצלחה של האומה היהודית בתקומת המולדת, זהו ענין נשון מרי בשבילי, הבייחה מן המערכה לשם הצלת השיוזנוסיה הלאומית במקום סיוחה, נקלה מבינתה ומסירת הגול אולם האיריאל שלי הוא מילחמה וניצחון. הצלחה היא שיוזנוסיה, לכן לא אוכל להתבזש לה... בהודמנת נוספת המשיל י"ל פרץ את הציונות כרימו; אין אדם מסוגו שב אל העריפה, ומה גם עם גדול ומסוכנת... בהרצאה שנשא ב"א, 1914, המשיך וטען: האיריאל שלנו הוא על-לאומי - באים להם הלאומיים היהודים והכלאים אחרו במיוחד ארצות ובלשון מסיימת, כובלים בשורשיות את ההשקפה היהודית העולמית. האיריאל שלנו אינו הצטמקת בתבניות מסיימת, כי אם להשתתף על פני כל העולם...

קודם למוחו שב והכביר פרץ את ביקורתו על הציונות, ועל מה שהיא מייצגת: אם תהיית העם